

TIBBIYOTGA OID TERMINLARNING SHAKLLANISH JARAYONIDA LOTIN TILINING AHAMIYATI

Davurova Soxiba Usanboevna

Tillar kafedrasi stajyor-assistenti

Tursunaliyeva Durdona Murodali qizi, Baxtiyorova Ozoda Baxodirovna

Kabulova Sandug'ash Kayratovna, Pediatriya fakulteti 108 guruh talabasi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya

Ilmiy terminologiya fan va texnologiya rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Zamonaviy ilmiy terminlarning katta qismi tarixan lotin va yunon tillaridan kelib chiqqan. Lotin tili asrlar davomida ilm-fan, tibbiyot, biologiya, farmatsiya va boshqa sohalarida universal ilmiy til sifatida qo'llanilgan. Mazkur maqolada ilmiy terminologiyaning shakllanish jarayonida lotin tilining o'рни, uning lingvistik xususiyatlari hamda zamonaviy ilmiy kommunikatsiyadagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ko'plab ilmiy terminlar lotin tilidagi o'zaklar, prefikslar va suffikslar asosida shakllangan bo'lib, ular terminologik tizimning aniqligi va xalqaro standartlashuvini ta'minlaydi. Ayniqsa tibbiyot, biologiya va farmatsiya sohalarida lotin terminlari keng qo'llanilishi aniqlangan. Shuningdek, lotin tilining grammatik va morfologik barqarorligi ilmiy terminlarning universalligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: lotin tili, ilmiy terminologiya, termin yasash, tibbiy terminlar, ilmiy til, lingvistika, farmatsevtik terminologiya.

ЗНАЧЕНИЕ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Давурова Сохиба Усанбоевна

стажёр-ассистент кафедры языков

Турсуналиева Дурдона Муродали кизи, Бахтиёрова Озода Бахадировна,

Кабулова Сандугаши Кайратовна

студентки 108-группы педиатрического факультета

Самаркандского государственного медицинского университета

Аннотация

Научная терминология играет важную роль в развитии науки и технологий. Значительная часть современных научных терминов исторически происходит из латинского и греческого языков. На протяжении многих веков латинский язык использовался как универсальный язык науки в медицине, биологии, фармации и других областях. В данной статье анализируется роль латинского языка в процессе формирования научной терминологии, его лингвистические особенности, а также значение в современной научной коммуникации. Результаты исследования показывают, что многие научные термины сформированы на основе латинских корней, префиксов и суффиксов, которые обеспечивают точность и международную стандартизацию терминологической системы. Особенно широко латинская терминология используется в медицине, биологии и фармации. Кроме того, грамматическая и морфологическая устойчивость латинского языка является важным фактором, обеспечивающим универсальность научных терминов.

Ключевые слова: латинский язык, научная терминология, словообразование терминов, медицинские термины, научный язык, лингвистика, фармацевтическая терминология.

THE IMPORTANCE OF THE LATIN LANGUAGE IN THE PROCESS OF FORMATION OF MEDICAL TERMINOLOGY

Davurova Sokhiba Usanboevna

Trainee-assistant teacher of the Department of Languages

Tursunaliyeva Durdona Murodali qizi, Bakhtiyorova Ozoda Baxodirovna,

Kabulova Sandug'ash Kayratovna

Students of group 108, Faculty of Pediatrics

Samarkand State Medical University

Abstract

Scientific terminology plays an important role in the development of science and technology. A large number of modern scientific terms historically originate from Latin and Greek languages. For centuries, the Latin language has been used as a

universal language of science in medicine, biology, pharmacy, and other fields. This article analyzes the role of the Latin language in the formation of scientific terminology, its linguistic features, and its importance in modern scientific communication. The results of the study show that many scientific terms are formed on the basis of Latin roots, prefixes, and suffixes, which ensure the accuracy and international standardization of the terminological system. Latin terminology is especially widely used in medicine, biology, and pharmacy. In addition, the grammatical and morphological stability of the Latin language serves as an important factor in ensuring the universality of scientific terms.

Keywords: Latin language, scientific terminology, term formation, medical terms, scientific language, linguistics, pharmaceutical terminology.

Kirish

Tibbiy terminologiyaning shakllanishi va rivojlanish jarayonida lotin tilining ahamiyati ko‘plab ilmiy manbalarda batafsil yoritib berilgan. O‘zbekistonlik va xorijlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bu tilning tibbiyot terminologiyasidagi ilmiy hamda amaliy rolini keng ochib beradi. Xususan, A. S. Qodirov va M. T. Karimov tomonidan yaratilgan “Tibbiy lotin tili” darsligida lotin tilidagi tibbiy terminlar tizimi, ularning grammatik tuzilishi, morfologik xususiyatlari hamda semantik mazmuni chuqur tahlil qilingan. Mualliflar lotin tilining tibbiyot sohasida xalqaro miqyosda qo‘llaniladigan umumiy aloqa vositasi ekanligini, shuningdek, tibbiy hujjatlar va ilmiy matnlarda fikrni aniq va lo‘nda ifodalash imkonini berishini ta’kidlaydilar. Ularning fikricha, tibbiyot yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarga lotin tilini mukammal o‘rgatish nafaqat kasbiy bilimlarni mustahkamlaydi, balki ilmiy tafakkurni rivojlantirishda ham muhim omil hisoblanadi. Ilmiy terminologiya har qanday fan rivojlanishining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Terminlar ilmiy tushunchalarni aniq va qisqa shaklda ifodalash imkonini beradi. Fan va texnologiya taraqqiyoti bilan yangi tushunchalar paydo bo‘ladi va ularni ifodalash uchun yangi terminlar yaratiladi. Shu jarayonda lotin tili muhim rol o‘ynaydi.

Lotin tili qadimiy Rim davridan boshlab ilmiy va madaniy sohada keng qoʻllanilgan. Oʻrta asrlarda Yevropada ilmiy asarlarning aksariyati lotin tilida yozilgan. Natijada lotin tili ilm-fanning universal tili sifatida shakllangan. Tibbiyot, biologiya, farmatsiya, botanika va zoologiya sohalaridagi koʻplab terminlar aynan lotin tilidan olingan.

Zamonaviy ilmiy terminologiyada lotin tilining ahamiyati ayniqsa tibbiyot va biologiya sohalarida yaqqol namoyon boʻladi. Masalan, organizm tuzilishi, kasallik nomlari, dori moddalari, anatomiya va fiziologiya bilan bogʻliq terminlarning katta qismi lotin tilida ifodalanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — ilmiy terminologiyaning shakllanish jarayonida lotin tilining oʻrnini tahlil qilish hamda uning zamonaviy ilmiy til rivojidadagi ahamiyatini koʻrsatib berishdir.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot jarayonida ilmiy terminologiya, lotin tili va tibbiy terminologiyaga oid ilmiy adabiyotlar oʻrganildi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish;
- terminologik tahlil;
- qiyosiy-lingvistik metod;
- tavsifiy metod.

Material sifatida lotin tili boʻyicha qoʻllanmalar, ilmiy terminologiya boʻyicha monografiyalar, tibbiy va biologik terminlar lugʻatlari hamda ilmiy maqolalar tanlab olindi. Terminlarning kelib chiqishi, ularning morfologik tuzilishi va semantik xususiyatlari tahlil qilindi.

Natijalar

Tibbiyot terminologiyasining shakllanish jarayonida lotin tilining oʻrni haqida soʻz yuritganda, uni faqat tarixiy til sifatida emas, balki ilmiy hamda umumqabul qilingan xalqaro aloqa vositasi sifatida ham baholash zarur. Ilgari tibbiy bilimlar va ilmiy manbalar asosan lotin tilida bayon etilgan boʻlsa, bugungi kunda ham bu til tibbiy terminologiya tizimining muhim asoslaridan biri boʻlib qolmoqda. Bu holat bir tomondan terminlarning barqarorligi va aniq ifodalanishini taʼminlasa, ikkinchi

tomondan, uni o'rganish tibbiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun muhim zaruratga aylanishiga sabab bo'ladi. Lotin tili ilmiy an'ana sifatida shakllanganligi tufayli yangi aniqlanayotgan kasalliklar, dori vositalari hamda anatomik tuzilmalar nomlanishida ham aynan shu tilning elementlari keng qo'llanilmoqda. Natijada global tibbiyot tizimida yagona va tushunarli terminlar majmuasini saqlab qolish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, zamonaviy tibbiyotda ingliz tilining roli tobora kuchayib borayotganini ham e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Hozirgi davrda ilmiy maqolalar, xalqaro konferensiyalar hamda klinik tadqiqotlar ko'pincha ingliz tilida olib borilmoqda. Shunga qaramay, ingliz tilida ishlatilayotgan ko'plab tibbiy terminlarning ildizi lotin tiliga borib taqaladi. Bu esa lotin tilining hozirgi tibbiyotdagi ahamiyati va mavqeini yanada mustahkamlaydi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim masala lotin tilini o'qitish metodikasi bilan bog'liqdir. Ayrim tibbiyot talabalari ushbu tilni o'rganishni murakkab yoki amaliy jihatdan kam ahamiyatli deb hisoblashlari mumkin. Biroq o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, lotin tilini yaxshi o'zlashtirgan talabalar klinik faoliyatda, tibbiy hujjatlarni to'g'ri rasmiylashtirishda, diagnostika va davolash jarayonlarini tushunishda yuqori samaradorlikka erishadilar. Chunki bunday talabalar terminlarni faqat yodlab qolmay, balki ularning etimologik, lug'aviy va grammatik ma'nolarini ham anglab yetadilar.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ilmiy terminologiyaning shakllanishida lotin tili muhim rol o'ynashi aniqlandi.

Birinchidan, ko'plab ilmiy terminlar lotin tilidagi o'zaklardan hosil qilingan. Masalan:

corpus — tana

medicina — tibbiyot

nervus — nerv

musculus — mushak

Bu so'zlar keyinchalik turli ilmiy terminlar hosil qilish uchun asos bo'lib xizmat qilgan.

Ikkinchidan, ilmiy terminlarni yasashda lotin tilining prefiks va suffikslari keng qoʻllaniladi.

Masalan:

Prefikslar:

sub- — ostida

inter- — orasida

intra- — ichida

extra- — tashqarida

Suffikslar:

-itis — yalligʻlanish

-osis — kasallik yoki holat

-oma — oʻsma

-logia — fan yoki taʼlimot

Masalan:

cardiologia — yurak haqidagi fan

bronchitis — bronxlarning yalligʻlanishi

osteoma — suyak oʻsmasi

Uchinchidan, ilmiy terminologiya tizimida lotin tili xalqaro standart sifatida qoʻllanadi. Masalan, biologiyada oʻsimlik va hayvonlarning ilmiy nomlari lotin tilida yoziladi. Bu tizim **binominal nomenklatura** deb ataladi.

Masalan:

Homo sapiens — odam

Canis lupus — boʻri

Rosa canina — itburun oʻsimligi

Toʻrtinchidan, farmatsiya va tibbiyot sohalarida dori moddalari nomlari ham koʻpincha lotin tilida yoziladi. Masalan:

Natrii chloridum

Acidum ascorbinicum

Paracetamolium

Bu terminlar xalqaro farmatsevtik nomenklatura tizimining muhim qismi hisoblanadi.

Muhokama

Tibbiy terminologiya tizimi ko'p asrlik tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan bo'lib, unda lotin tilining roli alohida ahamiyatga ega. Lotin tili qadimdan ilm-fan va tibbiyot sohasida universal aloqa vositasi sifatida qo'llanilgan. Shu sababli ko'plab tibbiy terminlar aynan lotin tilining grammatik va leksik asoslari orqali shakllangan. Bugungi kunda ham tibbiy terminologiya tizimining katta qismi lotin va yunon tillaridan olingan elementlarga asoslanadi.

Lotin tilining tibbiy terminologiyada keng qo'llanilishining asosiy sababi uning barqarorligi va universalligidir. Bu til uzoq vaqt davomida o'zgarmaganligi sababli ilmiy terminlarning ma'nosi ham o'zining aniqligini saqlab qolgan. Shu jihatdan lotin tili ilmiy terminlarni standartlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Turli mamlakatlarda tibbiyot sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun lotin terminlari umumiy va tushunarli bo'lib xizmat qiladi. Bu esa xalqaro ilmiy hamkorlik va tibbiy kommunikatsiyaning samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Tibbiyotga oid terminlarning shakllanish jarayonida lotin tilining morfologik imkoniyatlari ham katta ahamiyatga ega. Ko'plab terminlar lotin tilidagi o'zak, prefiks va suffikslar asosida hosil qilinadi. Masalan, -itis suffiksi yallig'lanish jarayonini ifodalaydi (bronchitis, gastritis), -osis esa ko'pincha patologik holat yoki kasallikni bildiradi (neurosis, tuberculosis). Shu kabi termin elementlari orqali yangi ilmiy atamalarni yaratish imkoniyati mavjud bo'ladi. Bu holat tibbiy terminologiya tizimli va mantiqiy shakllanishini ta'minlaydi.

Lotin tilining yana bir muhim xususiyati — uning terminologik aniqlikni ta'minlash qobiliyatidir. Tibbiyot sohasida terminlarning aniq va bir ma'noli bo'lishi juda muhim hisoblanadi. Chunki tibbiy diagnostika, davolash jarayoni hamda ilmiy tadqiqotlarda terminlarning noto'g'ri talqin qilinishi jiddiy xatolarga olib kelishi mumkin. Lotin tilidagi terminlar esa qisqa, aniq va semantik jihatdan barqaror bo'lishi bilan ajralib turadi.

Shuningdek, lotin tili tibbiyot, biologiya va farmatsevtika sohalarida ilmiy tasniflash tizimining asosini tashkil etadi. Masalan, anatomiyada barcha tuzilmalar xalqaro anatomik nomenklatura asosida lotin tilida nomlanadi. Bu tizim dunyoning barcha mamlakatlarida bir xil qo'llanilishi sababli ilmiy axborot almashinuvini ancha osonlashtiradi. Farmatsevtika sohasida ham dori vositalarining xalqaro nomenklaturasi ko'pincha lotin tiliga asoslanadi.

Bundan tashqari, lotin tilining tibbiy terminologiyada qo'llanilishi talabalarning kasbiy tayyorgarligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tibbiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar lotin terminologiyasini o'rganish orqali tibbiy atamalarining kelib chiqishi, tuzilishi va ma'nosini chuqurroq tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning klinik tafakkurini rivojlantiradi hamda professional faoliyatida terminlardan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy ilmiy kommunikatsiyada ingliz tilining roli ortib borayotganini ham ta'kidlash lozim. Hozirgi kunda ko'plab ilmiy maqolalar va tibbiy tadqiqotlar ingliz tilida chop etilmoqda. Biroq ingliz tilidagi ko'plab tibbiy terminlarning ildizi lotin tiliga borib taqaladi. Bu esa lotin tilining ilmiy terminologiya tizimidagi ahamiyati hanuzgacha saqlanib qolayotganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tibbiy terminologiyaning shakllanishida lotin tili muhim lingvistik asos bo'lib xizmat qiladi. Uning grammatik barqarorligi, semantik aniqligi va xalqaro universalligi tibbiy terminlarning tizimli shakllanishiga hamda ilmiy kommunikatsiyaning samarali tashkil etilishiga yordam beradi.

Xulosa

Ilmiy terminologiyaning shakllanishida lotin tili muhim rol o'ynaydi. Ko'plab ilmiy terminlar lotin tilidagi o'zaklar, prefikslar va suffikslar asosida yaratilgan. Lotin tilining grammatik barqarorligi va universalligi ilmiy terminlarning xalqaro miqyosda tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Tibbiyot, biologiya, farmatsiya va boshqa ilmiy sohalarda lotin terminlari keng qo'llanilishi ilmiy kommunikatsiyaning samaradorligini oshiradi. Shu sababli lotin tilini o'rganish ilmiy terminologiyani to'g'ri tushunish va qo'llash uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Rustamova S.Sh., Sagdullaeva M.A., Abdullaeva R.M., Isroilova M.N., Yuldasheva D.Yu. Lotin tili va tibbiy terminologiya. – Toshkent, 2018.
- 2.Boliev M.N. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2011.
- 3.Xo‘jayeva L., Zohidova X., Rahmatullayeva Z. Lotin tili. – Toshkent, o‘quv qo‘llanma.
- 4.Lotin tili va farmatsevtik terminologiya asoslari. – Tibbiyot oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun o‘quv qo‘llanma.
- 5.Lotin tili va tibbiy terminologiya. – Tibbiyot kollejlari uchun darslik, Toshkent: Ilm Ziyo.
- 6.Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва, 2007.
- 7.Цисык А.З. Латинский язык: учебно-методическое пособие. – Минск: БГМУ, 2013.
- 8.Носачёва М.И. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва: Ай Пи Ар Медиа, 2022.
- 9.Дадиева А.А. Латинская фармацевтическая терминология. – Иркутск: ИГМУ, 2016.
- 10.Latin and Fundamentals of Medical Terminology. Учебное пособие для студентов медицинских вузов. – Запорожье, 2016.